

บทที่ 3

การจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองในประเทศไทย

วิวัฒนาการของพรรคการเมืองในประเทศไทยได้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่คล้ายคลึงกับพรรคการเมืองในประเทศตะวันตก และปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่าง การก่อตั้งพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวในเวลาที่มีการเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ จากระดับชาติ จังหวัด และเทศบาล การพัฒนาของพรรคการเมืองเป็นไปอย่างเชื่องช้าและไม่เข้ารูปเข้ารอย อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการมีชนชั้นชาวนาเป็นจำนวนมาก ชนชั้นข้าราชการจำนวนน้อยและระบบเศรษฐกิจที่ถูกครอบงำโดยคนที่มีเชื้อชาติจีนและฝรั่ง ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศได้เปลี่ยนไปส่งผลกระทบต่อไปถึงเงื่อนไขภายในประเทศและเป็นอุปสรรคต่อการก่อตั้งพรรคการเมือง โดยอาจแบ่งช่วงของการจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองในประเทศไทยได้ดังนี้

3.1 การจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองก่อน พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498

3.1.1 สภาพของพรรคการเมือง

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะผู้ทำการได้เรียกกลุ่มของตนเองว่า “ผู้ก่อการ” หรือ “คณะราษฎร” กลุ่มนี้เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ โดยรวมเอากลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกันทั้งทหารรุ่นเก่า และทหารรุ่นหนุ่มตลอดจนกลุ่มพลเรือนที่มีอุดมการณ์ร่วมกันในทางอุดมการณ์ และการพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้ทันสมัยตามแบบที่ตนได้เรียนรู้มาในยุโรป ผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศซึ่งเดิมเป็นของกษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เปลี่ยนเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน กษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่ในเบื้องต้นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของคณะราษฎรซึ่งในตอนแรกรวมตัวกันเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความคิดที่จะรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่เกิดขึ้น แต่ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานนัก ความคิดที่จะรวมตัวเป็นพรรคการเมืองจึงได้เกิดขึ้นโดยคณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงจากกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสมาคมคณะราษฎร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรวบรวมบุคคลที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันในหลักการใหญ่ ๆ และมี

วัตถุประสงค์ในทางการเมือง นอกจากนี้ในการจัดตั้งสมาคมคณะราษฎรขึ้นนั้น คณะผู้ก่อการก็มี ความมุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์กรอย่างถาวรไม่ใช่ชั่วคราว โดยเหตุนี้เองจึงอาจกล่าวได้ว่า สมาคมคณะราษฎรมีลักษณะเป็นพรรคการเมืองทำหน้าที่เป็นสถาบันพรรคการเมืองในระบบอบ ประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเข้าเป็นสมาชิกของสมาคม คณะราษฎรเพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง สมาคมคณะราษฎรจึงได้จดทะเบียนเป็นสมาคมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภายหลังจากที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง การปกครองก่อตั้งสมาคมคณะราษฎรขึ้นแล้ว ก็มีบุคคลกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยพระยาโทณวนิกมนตรี นาวาเอกพระยาศรภัยพิพัฒน์ นายหลุย ศิริวัต หลวงวิจิตรวาทการ และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ บางพระองค์ รวมทั้งบุคคลสำคัญที่เคยรับราชการในตำแหน่งสูง ๆ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความคิดที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นทำนองเดียวกับสมาคมคณะราษฎรใช้ชื่อว่า “คณะชาติ” แต่เมื่อเรื่องการเสนอขอตั้งคณะชาติไปถึงคณะรัฐมนตรี พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นไม่ยินยอมให้จัดตั้งโดยอ้างว่าสถานการณ์ยังไม่เข้าสู่สภาพเรียบร้อย และพรรคการเมืองยังเป็นวิธีการใหม่ที่คนไทยส่วนมากยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบพรรค ถ้ายอมให้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นเกรงว่าสมาชิกของแต่ละพรรคจะเห็นแก่ประโยชน์ของพรรคการเมืองของตนเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของราษฎรส่วนรวมและเป็นช่องทางให้ราษฎรเกิดความแตกแยก เป็นก๊กเป็นเหล่าตามอำนาจดั้งเดิมของพรรคการเมืองเหล่านั้น¹ ภายหลังจากที่รัฐบาลไม่อนุญาตให้ คณะชาติจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นดังกล่าวแล้วก็ไม่มีผู้ใดจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก เพราะฉะนั้นในระยะแรกนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยจึงมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว

3.1.2 การจัดตั้งพรรคการเมือง

ต่อมาเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2488 ขณะที่นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ได้มีการสั่งให้ยุบเลิกคณะราษฎรที่นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีสังกัดอยู่ เนื่องจากเห็นว่าหากประเทศไทยจะมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวนั้นจะเป็นการไม่ถูกต้องตาม ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และผู้นำฝ่ายพลเรือนต่างยึดแนวทางประชาธิปไตยแบบ รัฐสภา การเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งจำเป็น การขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นฐาน ทางการเมืองที่สำคัญของผู้นำฝ่ายพลเรือน ดังนั้นการเลือกตั้งในช่วงที่ฝ่ายพลเรือนมีอำนาจ

¹ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายพระราชบัญญัติพรรคการเมือง, (2511) น. 82

โดยฝ่ายทหารไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง การเลือกตั้งถือได้ว่าเป็นการเลือกรัฐบาล สภาสูงเป็นสภาที่ไม่มีอำนาจ สภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทสำคัญในการกำหนดผู้ที่จะเป็นรัฐบาล เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ที่ใช้บังคับอยู่นั้น มีข้อความจำกัดบางประการในการดำเนินการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ผู้นำฝ่ายพลเรือนจึงได้ร่วมกันร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ขึ้นประกาศใช้บังคับ และในหมวด 2 เรื่องสิทธิและหน้าที่ของปวงชนชาวไทย มาตรา 14 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย”

ผลของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ซึ่งบัญญัติให้เสรีภาพแก่การตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้มีการรวมตัวกันตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรค ดังนี้

1. พรรคก้าวหน้า ผู้ก่อตั้งพรรคคือ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสุวิชัย พันธุเสษฐ นายสอ เสถบุตร พระยาสุรพันธเสนี นายโชติ คุ้มพันธ์ และหม่อมราชวงศ์นิมิตรมงคล นวรัตน์ โดยพรรคการเมืองนี้ไม่เห็นด้วยกับการปกครองของคณะราษฎร บรรดาสมาชิกล้วนแต่เป็นผู้ที่ถูกรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามจับกุมในข้อหากบฏ และต่อมาได้รับนิรโทษกรรมในสมัยรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ทั้งสิ้น พรรคก้าวหน้ามีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมบุคคลที่มีความคิดตรงข้ามกับคณะราษฎร พรรคการเมืองนี้ได้รับความสนใจจากบรรดานักการเมืองทั้งหลายทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักโทษการเมืองที่เคยมีความเห็นไม่ตรงกับคณะราษฎรเพื่อเป็นการเตรียมตัวในการเลือกตั้งครั้งใหม่ภายหลังสงคราม ซึ่งประเทศไทยไม่ได้มีการเลือกตั้งมานาน เพราะมีการยึดอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไป เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นเสรีภาพของประชาชนที่จะตั้งพรรคการเมืองได้โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายอื่นและไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

2. พรรคสหชีพ มี ดร.เด็อน บุนนาคเป็นหัวหน้าพรรค เป็นพรรคที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุน นายปรีดี พนมยงค์ โดยบรรดาลูกศิษย์ของนายปรีดีเองพร้อมกับหน่วยเสรีไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายของพรรคนี้เป็นแบบสังคมนิยมยึดถือเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดีที่วางไว้สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ

3. พรรคแนวรัฐธรรมนูญ หัวหน้าพรรคได้แก่ หลวงอำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นพรรคที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายปรีดีอีกพรรคหนึ่ง แต่ทว่าไม่เห็นด้วยกับนโยบายสังคมนิยมแบบพรรคสหชีพจึงได้แยกตัวออกมาตั้งเป็นอีกพรรคหนึ่ง

4. พรรคประชาธิปไตย ถือกำเนิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ แพ้คะแนนเสียงในสภาเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชากรในภาวะคับขันจึงต้องกราบถวายบังคมลาออก อีกทั้งพรรคก้าวหน้าก็ยังไม่มีความมั่นคงจึงได้มีการประชุมนักการเมืองที่สนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ทั้งที่เป็นสมาชิกพรรคก้าวหน้าและไม่ได้เป็น โดยที่ประชุมลงมติให้มีการจัดตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2489 โดยยุบพรรคก้าวหน้ามารวมด้วย และให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านรัฐบาล

ต่อมาพรรคประชาธิปไตยได้เกิดแตกแยกภายในพรรคด้วยกัน กรณีการกำหนดตัวผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสมุทรปราการ จึงทำให้มีการแยกตัวออกมาตั้งพรรคอื่นอีก ได้แก่

5. พรรคประชาชน มีนายเลียง ไชยกาล ซึ่งแยกตัวออกมาจากพรรคประชาธิปไตยและนำเอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แยกมาจากพรรคต่าง ๆ ตั้งเป็นพรรคขึ้น โดยมีนายเลียงเป็นหัวหน้าพรรค

6. พรรคกสิกร เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2496 พรรคกสิกรได้กำเนิดขึ้นมาอีกพรรคหนึ่งโดยมีพระยาศรียุทธเสนีเป็นหัวหน้าพรรคมีนโยบายส่งเสริมอาชีพของกสิกรทั่วไป

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นและเยอรมัน ด้านหนึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้พิมพ์ธนบัตรไทยออกใช้จ่ายในระหว่างสงครามเองทำให้เงินหมุนเวียนในตลาดเงินตรามีมาก ค่าของเงินไทยตกต่ำและขาดความน่าเชื่อถือ และการที่ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงคราม ทำให้ประเทศไทยในฐานะที่เกี่ยวข้องกับสงครามร่วมกับญี่ปุ่นจะต้องส่งข้าวจำนวนหนึ่งล้านห้าแสนเมตริกตัน โดยไม่เรียกร้องค่าตอบแทนในลักษณะเป็นค่าปฏิกรรมสงครามเนื่องจากรัฐบาลมีภาระต้องส่งข้าวจำนวนดังกล่าว จึงต้องกำหนดราคาข้าวและประกาศผูกขาดการซื้อขายข้าวตอนหลังสงคราม ทำให้ราคาข้าวในตลาดภายในประเทศต่ำกว่าราคาข้าวของราคาตลาดโลกมาก ทำให้เกิดการกักตุนข้าว และการลักลอบส่งข้าวออกขายต่างประเทศ แม้การผูกขาดของการซื้อขายข้าวจากรัฐบาลจะทำให้รัฐบาลสามารถหาเงินได้มากจากการส่งข้าวขายนอกประเทศก็ตามแต่ผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนสินค้า และภาวะเงินเฟ้อทั่วโลก ทำให้ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะเงินเฟ้อ การขาดสินค้าอุปโภคและบริโภค การฉ้อราษฎร์บังหลวง การค้ากำไรเกินควร ฯลฯ จากสภาพการณ์ดังกล่าวมาแล้วนั้นย่อมเป็นการยากที่รัฐบาลเสรีนิยมจะแก้ปัญหาและทำการฟื้นฟูเศรษฐกิจได้ทันทั่วถึง ในช่วงระยะเวลาอันสั้นที่เป็นรัฐบาล

นอกจากนี้การที่บทบาทของสหรัฐอเมริกาเริ่มสูงขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด ทำให้มีการผลักดันประเทศไทยไปสู่นโยบายผูกมิตรกับประเทศตะวันตกมากยิ่งขึ้น มีการส่งทหารอาสาสมัครไปร่วมกับกองทัพสหประชาชาติในสงครามเกาหลี ทำให้บทบาทของทหารที่ตกต่ำภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มกลับมามีบทบาทและเข้ามามีอิทธิพลในทางการเมืองมากขึ้น และเมื่อเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตล รัชกาลที่ 8 ฝ่ายพรรคการเมืองที่คัดค้านนายปรีดี พนมยงค์ และฝ่ายทหารได้ใช้เหตุการณ์ดังกล่าวเพื่อทำลายรัฐบาลเสรีนิยมของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และทำลายบทบาททางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ได้สำเร็จ โดยฝ่ายพรรคการเมืองดังกล่าวมิได้คำนึงถึงความเสี่ยงของระบอบประชาธิปไตย ต้องการเพียงเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างเดียว

ต่อมาวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 คณะรัฐประหาร นำโดย พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ พล.อ.ท.กาจ กาจสงคราม และพล.ต.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังเข้ายึดอำนาจ โดยอ้างเหตุผลในการยึดอำนาจว่าบ้านเมืองมีความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและศีลธรรม ประชาชนได้รับความเดือดร้อน รัฐบาลไม่มีประสิทธิภาพ จุดประสงค์ของคณะรัฐประหารไม่ต้องการเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผย และทำลายล้างพรรคการเมืองอย่างสิ้นเชิงในทันที และการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ถูกระงับเช่นกันในระยะแรก แต่ต้องการทำลายล้างกลุ่มและอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐประหารได้วางแผนจับกุมนายปรีดี แต่นายปรีดีหนีรอดได้ อย่างไรก็ตามมีผลทำให้กลุ่มสนับสนุนนายปรีดี ทั้งพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญสลายตัว ผู้สนับสนุนนายปรีดีได้หมดอำนาจทางการเมือง ดังนั้นหลังการยึดอำนาจคณะรัฐประหารได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490 ที่คณะรัฐประหารได้ร่างเตรียมเอาไว้ หรือที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม” ซึ่งร่างโดยพล.อ.ท.กาจ กาจสงคราม และให้มีการเลือกตั้งภายในกำหนด 90 วัน คณะรัฐประหารประกาศแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากในขณะนั้นพรรคประชาธิปัตย์กำลังได้รับความนิยมจากประชาชน เมื่อนายควง อภัยวงศ์มาเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล ประชาชนย่อมให้ความสนับสนุนรัฐบาลชุดนี้ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเพิ่มขึ้นอีก 3 พรรคคือ

1. พรรคธรรมมาธิปัตย์ พรรคนี้ก่อตั้งขึ้นก่อนการเลือกตั้งทั่วไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2491 โดยหัวหน้าพรรคได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนลัทธิชาตินิยมและสนับสนุนหลวงพิบูลย์สงครามอย่างลับ ๆ
2. พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย มีพลโทบัญญัติ เทพหัสดินทร์ เป็นหัวหน้าพรรคมีนโยบายสนับสนุนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

3. พรรคสังคมนิยม มีพันเอก นายวรการ บัญชา เป็นหัวหน้าพรรคมีนโยบายเช่นเดียวกับพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย

ภายหลังการเลือกตั้งวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2491 พรรคประชาธิปไตยซึ่งประกาศนโยบายเป็นศัตรูกับเผด็จการทุกรูปแบบได้รับการเลือกตั้งเสียงข้างมาก นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้การกำกับดูแลโดยฝ่ายคณะรัฐประหาร โดยรายชื่อคณะรัฐมนตรีต้องผ่านการกลั่นกรองของคณะรัฐประหารก่อน การดำเนินการทางการเมืองของพรรคประชาธิปไตยเบื้องต้นหลังถูกควบคุมโดยคณะรัฐประหาร พรรคประชาธิปไตยพยายามโอนอ่อนในบางเรื่องต่อคณะรัฐประหาร ในขณะเดียวกันพรรคประชาธิปไตยเองก็มีความเป็นอิสระมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปไตยกับคณะรัฐประหารเริ่มรุนแรงขึ้น ในที่สุดได้มีนายทหารสี่นายเข้าไปบังคับให้นายควงลาออก รายละเอียดปรากฏตามหนังสือกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ฉบับลงวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2491 ซึ่งนายควงยอมลาออกโดยประกาศอย่างชัดเจนว่า ถูกบังคับจากกองทัพบก จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ภารกิจในการรับใช้เผด็จการของพรรคประชาธิปไตยจึงสิ้นสุดลง

ต่อมาเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2494 ได้เกิดกบฏแมนฮัตตัน กองทัพอากาศ และตำรวจทำการปราบปรามกองทัพเรืออย่างรุนแรง ทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิกได้กล่าวโจมตีการปราบปรามของรัฐบาลอย่างรุนแรง จอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐประหารได้ทำการยึดอำนาจตัวเองเพื่อล้มรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 และสภานิติบัญญัติเสีย เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 โดยนำเอารัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2475 มาใช้ พร้อมทั้งมีการแก้ไขบางตอนแล้วประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ห้ามชุมนุมทางการเมืองอย่างสิ้นเชิงเป็นผลให้เกิดการเลิกพรรคการเมืองไปโดยปริยาย เพราะไม่มีกฎหมายพรรคการเมือง การจัดตั้งพรรคการเมืองจึงทำไม่ได้ เพื่อให้รัฐบาลของตนมั่นคงโดยสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนมีความสำคัญลดลงอย่างมาก พรรคประชาธิปไตยประกาศถอนตัวทางการเมือง โดยไม่ยอมส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้ง ยกเว้นผู้สมัครจะสมัครเป็นการส่วนตัว

3.1.2 การยุบพรรคการเมือง

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองในช่วงก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 นั้นเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีแนวคิดทางการเมืองอย่างเดียวกัน โดยมุ่งหวังที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศไปตามแนวคิดของตน โดยยังไม่มีทำให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความสำคัญของการมีพรรคการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นการมีอยู่ของพรรคการเมืองจึงขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจบริหารประเทศในขณะนั้นว่าเห็นความสำคัญของการมีพรรคการเมืองมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า พรรคการเมืองในช่วงนี้ยังคงมีความอ่อนแอ ไม่สามารถทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพรรคการเมืองได้ ดังนั้นเมื่อมีการปฏิวัติและยกเลิกรัฐธรรมนูญจึงมีผลทำให้พรรคการเมืองในขณะนั้นต้องสิ้นสภาพของความเป็นพรรคการเมืองลงในทันที

3.2 การจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498

ถึงพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524

3.2.1 การจัดตั้งพรรคการเมือง

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 เป็นกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรกของไทย โดยอาศัยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2495 มาตรา 26 ที่บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการจัดตั้งพรรคการเมือง ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

การจัดตั้งพรรคการเมืองกฎหมายตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 ได้บังคับให้พรรคการเมืองต้องจดทะเบียนเสียก่อนจึงจะถือว่าพรรคการเมืองได้เกิดขึ้น หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ต่อเมื่อสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยรับจดทะเบียนพรรคการเมืองแล้ว พรรคการเมืองจึงจะเกิดขึ้น การที่กำหนดให้จดทะเบียนก่อนจึงจะถือว่าเป็นพรรคการเมืองนั้น เป็นแนวความคิดของนักกฎหมายแบบ Positivist ซึ่งเห็นว่านิติบุคคลเป็นเรื่องของการสมมุติโดยอาศัยกฎหมาย และการกำหนดให้พรรคการเมืองจดทะเบียนต่อปลัดกระทรวงมหาดไทย ก็เพื่อให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบนโยบายของพรรคการเมือง ข้อบังคับของพรรคการเมืองเพื่อมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายอัน

เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะแยกพรรคการเมืองออกจากสมาคม โดยให้ใช้กฎหมายต่างประเภทกัน

จำนวนบุคคลที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองตาม พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 กำหนดไว้ 2 ประการ คือ ประการแรกต้องเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป หรือประการที่สองต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป การที่กำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อจะให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างกว้างขวางตามแบบอย่างพรรคการเมืองในต่างประเทศ โดยมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนโดยทั่วไปมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

ส่วนพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 ได้กล่าวถึงการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ใน มาตรา 7 โดยกำหนดให้บุคคลผู้ซึ่งมีสัญชาติไทย ไม่เป็นผู้แสดงการฝักใฝ่ในระบอบการปกครองอื่น ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช และมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ ตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป และมีความประสงค์ที่จะดำเนินการกิจการในทางการเมือง อารวมกันเป็นคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง ซึ่งมีแนวนโยบายไม่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนได้ เพื่อออกหนังสือเชิญชวนผู้อื่นซึ่งมีคุณสมบัติหรือไม่มีลักษณะต้องห้ามดังกล่าวเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองของตน เมื่อมีจำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิก รวมกับจำนวนผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองแล้วไม่น้อยกว่า 500 คน ย่อมตั้งพรรคการเมืองได้โดยจดทะเบียนพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนที่กระทรวงมหาดไทย พร้อมด้วยสำเนาหนังสือเชิญชวนบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้นจำนวน 3 ฉบับ การทำหนังสือแจ้งนายทะเบียนนี้ คณะผู้เริ่มตั้งพรรคการเมืองจะมอบให้ผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองคนใดคนหนึ่งทำการแทนก็ได้

เมื่อนายทะเบียนได้รับแจ้ง และรับหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวจากคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองแล้ว นายทะเบียนจะออกใบรับหนังสือแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองให้ไว้เป็นหลักฐาน จากนั้นนายทะเบียนจะพิจารณาว่าหนังสือเชิญชวนนั้นมีรายการครบถ้วน ไม่ขัดต่อกฎหมาย ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และผู้ลงลายมือชื่อทุกคนมีคุณสมบัติครบถ้วนทั้งไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 เมื่อคำร้องดังกล่าวมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักแห่งกฎหมายนี้ นายทะเบียนจะออกหนังสือรับรองการแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองให้ภายใน 15 วันนับแต่วันที่นายทะเบียนได้รับแจ้ง เมื่อคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองได้รับหนังสือรับรองการแจ้งจากนายทะเบียนแล้ว ก็มีสิทธิโฆษณาเชิญชวนบุคคลเข้าเป็น

สมาชิกพรรคการเมืองและดำเนินการก่อตั้งพรรคการเมืองได้ หนังสือรับรองการจัดตั้งพรรคการเมือง มีอายุการใช้เป็นเวลา 1 ปี

หากหนังสือเชิญชวนบุคคลเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองรายใดบกพร่อง ไม่ว่าจะเพราะ ขัดต่อกฎหมายความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือผู้ลงลายมือชื่อขาด คุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตาม มาตรา 7 อย่างใดอย่างหนึ่ง นายทะเบียนจะสั่งไม่รับแจ้ง โดยนายทะเบียนจะแจ้งเป็นหนังสือพร้อมทั้งเหตุผลให้ทราบภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง แต่ถ้าหนังสือเชิญชวนบุคคลเข้าเป็นสมาชิกรายใดไม่ครบถ้วน เช่น ใช้ข้อความคลุมเครือไม่ชัดเจน หรือบกพร่องประการอื่นซึ่งอาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ นายทะเบียนก็จะออกหนังสือแจ้งให้ทำการแก้ไข ให้ถูกต้องภายใน 7 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งและให้ดำเนินการแก้ไขจากนายทะเบียน

เมื่อคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองได้ทำการแก้ไขรายการที่บกพร่องให้ถูกต้องแล้ว นายทะเบียนจะออกหนังสือรับแจ้งให้ และแจ้งเป็นหนังสือไปยังคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้แก้ไข แต่ถ้าคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองไม่ดำเนินการแก้ไข หรือแก้ไข แล้วแต่ยังไม่ถูกต้องภายใน 7 วันนายทะเบียนจะสั่งไม่รับแจ้ง ซึ่งกรณีนี้กฎหมายให้สิทธิคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองยื่นคำร้องขอเพื่อให้ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การไม่รับรองการแจ้งนั้นเป็นไปโดยมิชอบพร้อมทั้งขอให้ศาลสั่งให้รับแจ้งได้ด้วย โดยให้ยื่นคำร้องต่อศาลแพ่งภายใน 10 วันนับแต่วันที่ ได้รับหนังสือไม่รับรองการแจ้งจากนายทะเบียน เมื่อศาลแพ่งได้รับคำร้องขอแล้ว ศาลจะดำเนินการ พิจารณาโดยเร็วและจะส่งสำนวนพร้อมความเห็นมายังศาลฎีกา เพื่อให้ศาลฎีกาวินิจฉัย หากศาลฎีกามีคำสั่งให้นายทะเบียนพรรครับแจ้ง นายทะเบียนพรรคจะต้องรับแจ้งและออกหนังสือรับรองการ แจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองตามคำสั่งของศาลฎีกา ซึ่งคำสั่งของศาลฎีกานี้ไม่ว่าจะสั่งให้นายทะเบียนพรรครับแจ้งหรือไม่ก็ตามก็เป็นที่สุดเสมอ

ส่วนพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมืองดังนี้

การรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองนั้น ในมาตรา 7 ได้บัญญัติให้ผู้มีสัญชาติไทย และมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ และไม่เป็นภิกษุ สามเณร หรือนักบวช มีจำนวนตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป อาจรวมกันเป็นคณะผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองซึ่งมีนโยบายไม่ขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อดำเนินการออกหนังสือเชิญชวนผู้อื่นให้สมัครเข้าเป็นสมาชิก เมื่อมีจำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกรวมกันกับจำนวนผู้เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งพันคน ย่อมตั้งพรรคการเมืองได้โดยจดทะเบียนพรรคการเมืองต่อนายทะเบียนที่กระทรวงมหาดไทย

ผู้ที่จะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองได้ ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้าม เช่นเดียวกับผู้ริเริ่มจัดตั้งพรรคการเมือง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าขั้นตอนในการจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 นั้นแทบที่จะไม่แตกต่างกับการจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 แต่อย่างไรก็ดี สิ่งที่แตกต่างกันมีเพียงจำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกรวมกันกับจำนวนผู้ริเริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองซึ่งตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 บัญญัติให้มีจำนวนไม่น้อยกว่า 500 คน แต่พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 ได้บัญญัติจำนวนให้เพิ่มขึ้นโดยต้องมีไม่น้อยกว่าหนึ่งพันคน ซึ่งถึงแม้จะเพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่า พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 มีหลักการที่มุ่งให้การจดทะเบียนพรรคการเมืองทำได้ยากกว่าเดิม และเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนมากขึ้นด้วย ซึ่งพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับต่อมาคือพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ได้บัญญัติสาระสำคัญในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ในลักษณะคล้ายคลึงกับพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 แต่มีบางส่วนของที่แตกต่างกันกล่าวคือ การจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 มาตรา 7 จะต้องประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีที่อยู่ในแต่ละภาคไม่น้อยกว่าภาคละ 5 จังหวัด และมีจำนวนสมาชิกจังหวัดละไม่น้อยกว่า 50 คน รวมกันไม่น้อยกว่า 5,000 คน จึงสามารถจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองได้

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 94(3) ยังกำหนดให้ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั่วไปทั้งหมดไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดที่จะพึงมีในการเลือกตั้งครั้งนั้น และในการเลือกตั้งที่พรรคการเมืองดังกล่าวส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้ง พรรคการเมืองต้องส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะให้ครบจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะถึงมีได้ในเขตเลือกตั้งและจะส่งได้คณะเดียวในเขตเลือกตั้งหนึ่งเขต

3.2.2 การยุบพรรคการเมือง

ในส่วนของการยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 นั้นกำหนดไว้ 2 กรณีคือ

กรณีแรกเป็นการเลิกพรรคการเมืองตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับว่าด้วยวิธีการจัดการพรรคการเมือง

กรณีที่สองเป็นกรณีศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งสั่งเพิกถอนการจดทะเบียนตามคำขอของพนักงานอัยการเนื่องจากพรรคการเมืองได้กระทำการดังต่อไปนี้

- กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติ มาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2495 กล่าวคือ กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือรัฐธรรมนูญ

- กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

- ละเว้นไม่จดทะเบียนให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้

- กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 11 ได้แก่ การดำเนินกิจการอย่างอื่นนอกจากกิจการของพรรคการเมือง หรือรับดำเนินกิจการอื่นใดอันมิใช่เพื่อให้เป็นไปตามกำหนดนโยบายของพรรคการเมือง หรือรับเงินค่าบำรุงหรือค่าธรรมเนียมจากสมาชิกเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาต

ส่วนพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 มาตรา 29 ได้บัญญัติถึงเหตุที่พรรคการเมืองต้องเลิกไปเพิ่มเติมจากพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 คือ จำนวนสมาชิกลดน้อยกว่า 500 คน หรือไม่มีสมาชิกของพรรคการเมืองได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 มีวัตถุประสงค์ที่จะลดจำนวนพรรคการเมืองประเภทพรรคเล็ก โดยให้คงเหลือไว้เฉพาะพรรคใหญ่ซึ่งมีบทบาทในทางการเมืองเท่านั้น

ส่วนพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 มาตรา 34 บัญญัติให้พรรคการเมืองเลิกกันในกรณีต่อไปนี้

- มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับของพรรคการเมือง

- มีจำนวนสมาชิกลดน้อยลงต่ำกว่า 1,000 คน

- มีคำสั่งศาลยุบเลิกพรรคการเมือง

การที่ศาลจะมีคำสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองได้นั้นต้องปรากฏว่าพรรคการเมืองนั้นได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อวิถีทางการเมืองปกครองระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

- กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อเศรษฐกิจแห่งชาติหรือความมั่นคงของประเทศ

- กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 27 มาตรา 28 มาตรา 29 ในเรื่องเกี่ยวกับการรับทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด และรับคนต่างด้าวเข้าเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งในพรรคการเมือง

เมื่อมีการยุบพรรคการเมืองแล้ว หัวหน้าพรรคในขณะนั้นต้องแจ้งต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองภายใน 7 วันนับแต่วันที่พรรคการเมืองถูกยุบ และนายทะเบียนจะประกาศเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับต่อมา คือ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 ได้มีมีบทบัญญัติในส่วนของการยุบพรรคการเมืองซึ่งมีสาระสำคัญเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 แต่มีการเพิ่มเงื่อนไขในการยุบพรรคการเมืองเพิ่มขึ้น ในกรณีของการไม่ส่งหรือส่งสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ และในกรณีของการยุบพรรคการเมืองอันเนื่องมาจากมีคำสั่งศาลสั่งให้ยุบพรรคนั้น ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 ได้บัญญัติให้นายทะเบียนแจ้งอธิบดีกรมอัยการพร้อมด้วยหลักฐาน หากอธิบดีสอบสวนแล้วเห็นว่ามี การกระทำความผิดจริง ให้อธิบดีอัยการยื่นคำร้องต่อศาลแพ่ง และศาลแพ่งจะต้องพิจารณาโดยไม่ชักช้า และส่งสำนวนพร้อมทั้งความเห็นไปยังศาลฎีกาให้วินิจฉัยชี้ขาด หากศาลฎีกามีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง นายทะเบียนจะต้องทำหน้าที่ประกาศคำสั่งยุบเลิกพรรคในราชกิจจานุเบกษา

พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 ได้มีผลบังคับใช้เรื่อยมาจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติรัฐประหารขึ้นในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ รสช. ซึ่งมีผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ถูกยกเลิก และได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 แทน

การปฏิวัติครั้งนี้ไม่มีการสั่งให้ยุบพรรคการเมืองแต่อย่างใด แต่ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 โดยได้มีการกำหนดคุณสมบัติของวุฒิสมาชิกเพิ่มเติม กล่าวคือ วุฒิสมาชิกจะต้องไม่เป็นสมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ หรือที่ปรึกษาของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง ไม่เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งได้รับการเลือกตั้ง นอกจากนี้แล้วยังมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติในส่วนของการรวมพรรคการเมือง เพื่อให้การรวมพรรคการเมืองเป็นไปอย่างเป็นเอกภาพมากขึ้น

3.2.3 สภาพของพรรคการเมือง

ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการแต่งตั้ง นายทหารและนายตำรวจจำนวนมากเข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี อำนาจทางการเมืองทั้งหมดจึงตกเป็นของกลุ่มทหารและตำรวจ มีการปราบปรามนักการเมือง นักเขียน นักศึกษา ข้าราชการ

จำนวนมากที่มีความคิดต่อต้านรัฐบาล โดยได้มีการออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ใช้เป็นเครื่องมือในการปราบปรามศัตรูทางการเมืองของรัฐบาล

ต่อมาในปี พ.ศ.2496 รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกการเลือกตั้งทุกระบบขององค์กรปกครองท้องถิ่นในจังหวัดและประกาศว่า จะมีการเลือกตั้งสมาชิกเพียงกึ่งหนึ่งของหน่วยงานระดับท้องถิ่นเหล่านี้ กระบวนการรวบอำนาจดังกล่าวได้มีผลต่อกระทรวงมหาดไทย และกฎหมายปฏิรูปเทศบาลใหม่ก็ให้อำนาจกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งนายกเทศมนตรีของทุก ๆ เทศบาล และกึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาเทศบาล ดังนั้นรัฐบาลจึงสามารถปลดนายกเทศมนตรีและยุบสภาเทศบาลได้ ผลของประกาศดังกล่าวทำให้รัฐบาลมีอำนาจการควบคุมแบบเผด็จการมากขึ้น แต่ก็ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้น ทำให้ฐานะทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเริ่มตกต่ำลง ซึ่งในช่วงดังกล่าวนี้เองจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศเพื่อพบกับผู้นำของประเทศต่าง ๆ ผลจากการเดินทางทำให้ฐานะทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามเริ่มดีขึ้น อีกทั้งการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พบเห็นพัฒนาการทางการเมืองของประเทศตะวันตก ทำให้เห็นความจำเป็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และเพื่อเป็นการรักษาฐานอำนาจของตนเอง ภายหลังเดินทางกลับถึงประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ให้รัฐสภาสนับสนุนร่างกฎหมายพรรคการเมืองออกมาประกาศใช้โดยมีสาระสำคัญในการลดอายุของผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้เหลือ 20 ปี และยกเลิกเงื่อนไขเกี่ยวกับคุณสมบัติทั้งหมดเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียงมากขึ้น

เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2498 รัฐสภาจึงได้มีมติเห็นชอบให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 โดยให้เหตุผลในการประกาศใช้กฎหมายพรรคการเมืองฉบับดังกล่าวว่า

“โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 26 ได้ให้เสรีภาพบริบูรณ์ในการจัดตั้งพรรคการเมืองภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย แต่กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองยังไม่มี จึงเป็นการสมควรที่จะมีกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองขึ้น เพื่อให้การจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย และให้ความมั่นใจแก่ผู้ที่ใช้เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองด้วย โดยมีให้ต้องหวาดเกรงว่าจะได้มีการนำกฎหมายว่าด้วยสมาคมมาใช้บังคับแก่พรรคการเมือง”

ภายหลังจากที่พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 มีผลใช้บังคับถึงวันเลือกตั้ง คือวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 มีพรรคการเมืองจัดตั้งขึ้นรวม 23 พรรค โดยพรรคการเมืองที่สำคัญมีดังนี้

1) พรรคเสรีมนังคศิลา เป็นพรรคการเมืองที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากที่สุด เพราะจัดตั้งโดยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม และมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นหัวหน้าพรรค พล.ต.อ.เผ่า ศรีย

ยานนท์ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายของพรรคเป็นอย่างเดียวกับนโยบายที่จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้ในการบริหารประเทศ

2) พรรคประชาธิปไตย หลังจากที่ได้จัดตั้งและเลิกพรรคไปในช่วงที่มีการเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 พรรคประชาธิปไตยก็ได้กลับมาตั้งใหม่อีกครั้ง โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค เช่นเดิม ส่วนเลขาธิการพรรค ได้แก่ นายใหญ่ ศวิตชาติ มีการประกาศใช้นโยบายทางการเมืองแบบเสรีนิยม

3) พรรคชาติประชาธิปไตย มีพันโทหม่อมราชวงศ์ น้ำเพชร เกษมสันต์ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายอรุณ นกเทศ เป็นเลขาธิการพรรค ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาจากการสนับสนุนของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างเป็นกลาง แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2500

การเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 มีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด 9,859,039 คน มีผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งหมด 5,668,566 คน คิดเป็นร้อยละ 57.50 ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด ซึ่งในขณะนั้นมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดจำนวน 160 คน

ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่า ในจำนวนที่นั่งในเขตกรุงเทพมหานครทั้งหมด 9 ที่นั่ง พรรคเสรีมนังคศิลาได้ที่นั่งทั้งหมด 7 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปไตยได้เพียง 2 ที่นั่ง คือ นายควง อภัยวงศ์และ นาวาโทพระ ยุทธชลธี อันเป็นผลที่ทำให้ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในเขตกรุงเทพมหานครเชื่อว่า มีการโกงการเลือกตั้ง และเกิดความแตกแยกภายในพรรคมนังคศิลา ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เลขาธิการพรรคผู้รับผิดชอบในการเลือกตั้งของพรรค

การเคลื่อนไหวคัดค้านการโกงการเลือกตั้งได้ขยายไปสู่การคัดค้านรัฐบาล ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และคัดค้าน พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้รับผิดชอบต่อการจัดการเลือกตั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดความตึงเครียดโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามที่จะทำให้อำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ลดน้อยลงจนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลา แต่ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงเพิ่มสูงขึ้น

ต่อมาวันที่ 16 กันยายน 2500 คณะรัฐประหารนำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอ้างเหตุผลในการยึดอำนาจว่า รัฐบาลไม่มีความสามารถในการบริหารประเทศให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชน รัฐบาลลักลอบติดต่อกับพวกคอมมิวนิสต์จีน ยอมให้มีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สอดคล้องกับความเป็นธรรม เป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ต้องหลบหนีภัยทางการเมืองไปยังต่างประเทศจนอสังกรรม

หลังจากที่ได้มีการยึดอำนาจโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แล้ว ยังไม่มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 ในทันที อีกทั้งยังได้มีการกำหนดให้มีการเลือกตั้งภายใน 90 วัน โดยมีการเชิญนายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี และมีการจัดการเลือกตั้งในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2500 ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า ไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากในสภา เพื่อให้การจัดตั้งรัฐบาลที่สนับสนุนโดยคณะทหารเป็นไปโดยสะดวก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2500 ใช้ชื่อพรรคชาติสังคม มีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นหัวหน้าพรรค และมีพลโทประภาส จารุเสถียรเป็นเลขาธิการพรรค โดยได้รวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคสหภูมิ และพรรคอื่น ๆ รวมทั้งที่ไม่ได้สังกัดพรรคใดเป็นสมาชิกถึง 80 คน และอ้างว่าเมื่อรวมเสียงสนับสนุนในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่สองด้วยแล้วทำให้มีเสียงในสภาถึง 202 เสียงเพียงพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงมอบหมายให้พลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศโดยมีพรรคชาติสังคมเป็นพรรครัฐบาล พลโทถนอม กิตติขจรได้บริหารประเทศภายใต้การกำกับของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อเข้าร่วมทำการยึดอำนาจกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์โดยให้เหตุผลในการยึดอำนาจว่า สถานการณ์ภายในและภายนอกตึงเครียด ลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแทรกซึม รัฐธรรมนูญที่ใช้ยังไม่เหมาะสม จึงได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2495 และประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร และประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 โดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 พรรคการเมืองทั้งหมดจึงสิ้นสภาพไปในที่สุด

ภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปี พ.ศ.2506 จอมพลถนอม กิตติขจรก็ได้สืบทอดอำนาจต่อ แต่เนื่องจากความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาล และการกดดันของกลุ่มพลังประชาธิปไตยทำให้รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ยอมที่จะคืนสิทธิทางการเมืองให้แก่ประชาชน โดยได้ประกาศให้มีการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ซึ่งในมาตรา 37 ได้บัญญัติรับรองเกี่ยวกับเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองความว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการในทางการเมือง เพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบบการปกครองตามรัฐธรรมนูญนี้

การจัดตั้งและดำเนินการของพรรคการเมือง ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง”

เพื่อให้การดำเนินการทางการเมืองเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2511 มาตรา 37 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2511 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2511 เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ ซึ่งก่อนที่จะมีการเลือกตั้งได้มีพรรคการเมืองมาขอจดทะเบียนทั้งหมดจำนวน 13 พรรค

ภายหลังการเลือกตั้ง พรรคสหประชาไทยซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นหัวหน้าพรรคได้ตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอิสระที่ไม่ได้สังกัดพรรคการเมืองใดเข้ามาพร้อมกับพรรคสหประชาไทย ทำให้พรรคสหประชาไทยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 110 คน ส่วนพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 45 คน พรรคสหประชาไทยจึงได้จัดตั้งรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ยังคงรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้ แต่ต่อมาก็ได้เกิดความขัดแย้งภายในพรรคในพรรคสหประชาไทย เนื่องจากการขัดผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกพรรค และผู้นำทางทหารจนเป็นเหตุให้นายพลถนอม กิตติขจรตัดสินใจปฏิวัติรัฐบาลตนเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 และได้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2511 โดยให้เหตุผลในการยึดอำนาจว่า สถานการณ์โลกและภัยคอมมิวนิสต์คุกคามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขัดขวางการบริหารงานของรัฐบาลและปกครองโดยระบอบเผด็จการ ซึ่งการปฏิวัติครั้งนี้ได้นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

การเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เพื่อโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจร และเรียกร้องประชาธิปไตยซึ่งเป็นการรวมตัวของนักศึกษา กรรมกร และกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์จากการยึดอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นเหตุให้จอมพลถนอม กิตติขจรกับพวกต้องลาออกจากรัฐบาลและลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ จึงได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อเข้ามาบริหารประเทศเป็นการชั่วคราว มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 ซึ่งเป็นกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรกที่กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง

หลังจากที่มีการมีประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 พรรคสหประชาชาติที่เป็นการรวมตัวกันเพื่อสนับสนุนจอมพลถนอม กิตติขจรได้ยุบพรรคและมีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองในชื่อใหม่หลายพรรค โดยก่อนที่จะมีการจัดการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 มีพรรคการเมืองที่ได้จดทะเบียนทั้งหมด 44 พรรค พรรคการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ พรรคประชาธิปไตย พรรคธรรมสังคม พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม เป็นต้น แต่ภายหลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2518 มีพรรคการเมืองที่มีสมาชิกพรรคได้รับเลือกเพียง 22 พรรค พรรคที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปมีเพียง 9 พรรค พรรคประชาธิปไตยซึ่งมีสมาชิกได้รับเลือกตั้งมากที่สุดจำนวน 72 ที่นั่งจึงทำหน้าที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสม ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยได้รับโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่เมื่อรัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อสภา ปราบกฏว่าสภาได้ลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐบาลจึงต้องลาออก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ได้รับเลือกและได้รับโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเข้ามาบริหารประเทศได้เพียงระยะเวลาหนึ่ง จึงได้ตัดสินใจยุบสภาและกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519

ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่ามีพรรคการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกเพียง 19 พรรค พรรคที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปมีเพียง 4 พรรค พรรคประชาธิปไตยมีสมาชิกได้รับเลือกตั้งมากที่สุดจำนวน 144 คน ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยจึงได้รับเลือกและได้รับโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

เมื่อรัฐบาลได้บริหารประเทศได้ระยะหนึ่งก็เกิดการแตกแยกอันเนื่องมาจากการแย่งชิงตำแหน่งรัฐมนตรีภายในพรรคประชาธิปไตย และเกิดการชุมนุมคัดค้านการเดินทางกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างพลังประชาธิปไตยซึ่งมีนักศึกษาปัญญาชนเป็นแกนนำ กับกลุ่มขวาจัดเช่น กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนวพล เป็นต้น และในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 กลุ่มทหารซึ่งเรียกตนเองว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินจึงได้เข้ายึดอำนาจ ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ.2517 ยกเลิกพรรคการเมือง สั่งหารนิสิตนักศึกษาและทำการจับกุมผู้นำนักศึกษา คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2519 และแต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นนายกรัฐมนตรี บริหารประเทศภายใต้การกำกับดูแลของทหาร

รัฐบาลภายใต้การนำของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้ดำเนินนโยบายแบบขวาจัดทำให้เกิดความแตกแยกภายในประเทศอย่างรุนแรง และส่งผลให้การดำเนินการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้มแข็งยิ่งขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวคณะนายทหารซึ่งนำโดย

พล.อ.ประเสริฐ ธรรมศิริ ได้เข้าทำการยึดอำนาจในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2520 แต่การยึดอำนาจดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 คณะนายทหารนำโดย พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ทำการยึดอำนาจขับไล่อิสระบาลเผด็จการพลเรือนของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้สำเร็จ และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 กำหนดให้วุฒิสมาชิกมีฐานะเท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2522 โดยกฎหมายมิได้กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง ซึ่งการเลือกตั้งในครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งในขณะที่ไม่มีกฎหมายพรรคการเมืองบังคับใช้ และความล่าช้าของกฎหมายพรรคการเมืองเกิดจากฝ่ายรัฐสภาเองที่ไม่สนใจดำเนินการให้กฎหมายพรรคการเมืองมีผลบังคับใช้ได้ทันการเลือกตั้ง การรวมตัวกันในทางการเมืองเป็นการรวมตัวของกลุ่มเก่า และกลุ่มใหม่ที่มีอิสระมากขึ้น โดนเป็นการรวมตัวกันในลักษณะแคบ ๆ เพื่อร่วมต่อสู้ทางการเมือง ผลการเลือกตั้งปรากฏว่ามีกลุ่มการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 11 กลุ่ม ภายหลังจากการเลือกตั้ง พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศจนถึงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยรัฐสภาได้ลงมติเชิญ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลเพื่อทำการบริหารประเทศ และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2524 โดยได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ยังคงมีผลบังคับใช้ระหว่างการเลือกตั้ง เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองในขณะนั้น และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2526

3.3 การจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2541

3.3.1 การจัดตั้งพรรคการเมือง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ได้บัญญัติสาระสำคัญในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ดังนี้

การรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองนั้น มาตรา 8 ได้บัญญัติให้ผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์และไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญมีจำนวนรวมกันตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไปสามารถรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

สร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

นอกจากนี้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ยังได้กำหนดให้พรรคการเมืองต้องมีนโยบายและข้อบังคับพรรคที่ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในเรื่องเชื้อชาติหรือศาสนาระหว่างชนในชาติ ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ และไม่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

หลังจากที่ได้มีการยื่นเรื่องขอจัดตั้งพรรคการเมืองให้นายทะเบียนพรรคการเมืองแล้ว นายทะเบียนจะทำการตรวจสอบคำขอว่าถูกต้องและครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ หากเห็นว่าถูกต้องและครบถ้วน นายทะเบียนก็จะรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง แต่หากนายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่า คุณสมบัติหรือจำนวนของผู้จัดตั้งพรรคการเมืองหรือนโยบายและข้อบังคับพรรคการเมืองหรือคุณสมบัติของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือชื่อพรรคการเมือง หรือภาพเครื่องหมายพรรคการเมืองไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ นายทะเบียนจะสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองโดยจะแจ้งเป็นหนังสือพร้อมทั้งเหตุผลให้ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองทราบภายในสามสิบวันนับแต่วันที่นายทะเบียนได้รับคำขอจัดตั้งพรรคการเมือง ซึ่งหากผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองของนายทะเบียน มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้วินิจฉัยชี้ขาดภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งคำสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองจากนายทะเบียน

3.3.2 การยุบพรรคการเมือง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 65 บัญญัติให้พรรคการเมืองเลิกหรือยุบด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

- มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง
- มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน
- มีการยุบพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคการเมืองอื่น
- มีคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคการเมือง
- ไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 25 มาตรา 26 มาตรา 29 มาตรา 35 หรือ มาตรา 62

เมื่อมีเหตุที่ต้องเลิกหรือยุบพรรคการเมืองนอกจากกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองปรากฏขึ้นนายทะเบียนจะยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ความปรากฏต่อนายทะเบียน เมื่อศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า มีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองตามคำร้องของนายทะเบียน ศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น

กรณีการยุบพรรคการเมืองเนื่องจากมีคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคการเมืองนั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 66 บัญญัติถึงสาเหตุที่พรรคการเมืองอาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมืองหากมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ
- กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ
- กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 52 หรือมาตรา 53

การยุบพรรคการเมืองด้วยเหตุตามมาตรา 66 นี้ นายทะเบียนจะเป็นผู้แจ้งต่ออัยการสูงสุดพร้อมด้วยหลักฐาน ถ้าอัยการสูงสุดเห็นสมควรก็ให้ยื่นคำร้องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าว แต่หากอัยการเห็นว่าไม่ควรยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ นายทะเบียนอาจตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่งโดยมีผู้แทนจากนายทะเบียนและผู้แทนจากอัยการสูงสุด เพื่อดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วส่งให้อัยการสูงสุดเพื่อยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญต่อไป แต่หากคณะทำงานดังกล่าวไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการยื่นคำร้องได้ นายทะเบียนมีอำนาจที่ยื่นคำร้องด้วยตนเองได้

ดังนั้นแม้จะเห็นได้ว่าการขอจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ได้บัญญัติถึงจำนวนผู้ที่จะขอจัดตั้งพรรคการเมืองไว้เพียง 15 คนซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยกว่าที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับก่อนหน้านี้นี้กำหนดไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองที่มีมากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม แต่มีข้อน่าสังเกตบางประการในส่วนของ การเลิกหรือยุบพรรคการเมืองที่อาจเป็นการจำกัดเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้ เช่น การเลิกหรือยุบพรรคการเมืองเนื่องจากไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 29 แห่ง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ซึ่งกำหนดให้พรรคการเมือง ต้องดำเนินการให้มีสมาชิกตั้งแต่ห้าพันคนขึ้นไปซึ่งอย่างน้อยต้องประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีที่อยู่ใน แต่ละภาคตามบัญชีรายชื่อภาคและจังหวัดที่นายทะเบียนประกาศกำหนดและมีสาขาพรรค การเมืองอย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขา ภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียน การจัดตั้งพรรคการเมือง ซึ่งหากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่มุ่งหมายให้การจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างเสรีแล้ว เห็นได้ว่าการบัญญัติให้ พรรคการเมืองเล็กหรือยุบกันด้วยเหตุดังกล่าวเป็นการจำกัดเสรีภาพการจัดตั้งพรรคการเมืองที่ รัฐธรรมนูญรับรองไว้

3.3.3 สภาพของพรรคการเมือง

หลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2535 ปรากฏว่าพรรคการเมืองที่มีเสียงข้าง มากได้เสนอชื่อ พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้เกิดกระแสคัดค้านขึ้น เนื่องจาก ประชาชนเห็นว่า การเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูรนั้นเป็นการสืบทอดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ อีกทั้งก่อนหน้านี้พลเอกสุจินดา คราประยูร เคยกล่าวว่า "ไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมือง และไม่ต้องการสืบทอดอำนาจของคณะรักษา ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ แต่เมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วกลับกล่าวว่า เป็นการเสีย สัตย์เพื่อชาติ จากคำพูดดังกล่าวผลักดันให้เกิดการต่อต้านอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว พรรค การเมืองฝ่ายค้านต่าง ๆ เช่น พรรคพลังธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคประชาธิปไตย และพรรค เอกภาพได้เข้าร่วมคัดค้านการสืบทอดอำนาจของพลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งถือได้ว่าเป็นครั้งแรก ที่พรรคการเมืองเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับประชาชนอย่างจริงจัง

การเคลื่อนไหวคัดค้านดังกล่าวได้ขยายตัวโดยมีประชาชนจำนวนมากว่าแสนคนเข้าร่วม และ นำไปสู่การใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามการชุมนุมทำให้เกิดการสูญเสียเป็นอย่างมาก จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯโปรดเกล้าฯให้พลเอกสุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระบรมราโชวาทให้ยุติความขัดแย้ง พลเอกสุจินดา คราประยูรจึงได้ยอมลาออก จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้นายอานันท์ ปันยารชุนเข้า ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเพื่อดำเนินการปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ไม่ สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และดำเนินการเลือกตั้งต่อไป

ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ.2535 นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ทำมกลางกระแสแบ่งแยกพรรคการเมืองออกเป็นสองฝ่าย คือพรรคฝ่ายเทพ และพรรคฝ่ายมาร

เหตุการณ์ที่นำไปสู่การปฏิรูปการเมืองครั้งสำคัญคือ การประท้วงของเรืออากาศตรีฉลาด วรฉัตร เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2537 ด้วยการอดอาหารอย่างยาวนานเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของวีรชนที่เสียสละชีวิต ศาสตราจารย์มารุต บุณนาคซึ่งดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาในขณะนั้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นมาเพื่อศึกษาแนวทางการปฏิรูปการเมืองต่อไป ทั้งนี้ทางคณะกรรมการยกย่องได้ทำรายงานเกี่ยวกับสภาพปัญหาของพรรคการเมืองไทยก่อนหน้าไว้ โดยรายงานของคณะกรรมการยกย่องรัฐธรรมนูญได้กล่าวถึงสภาพปัญหาหลักและหลักการสำคัญที่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาข้างต้นของพรรคการเมืองไว้ดังนี้²

สภาพปัญหาหลัก

(1) ระบบพรรคการเมืองในปัจจุบันยังไม่มีโครงสร้างมั่นคง และไม่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง จึงเปิดช่องให้ธุรกิจการเมืองมาครอบงำพรรคการเมืองได้ง่าย

(2) ระบบการตรวจสอบและการควบคุมการบริจาคเงินให้พรรคการเมือง และการใช้จ่ายเงินของพรรคการเมืองยังไม่เหมาะสม ตลอดจนระบบการเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการบริจาครวมทั้งระบบการเปิดเผยผลการตรวจสอบและการควบคุมดังกล่าวยังไม่เพียงพอและไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง

(3) ในสภาพปัจจุบันพรรคการเมืองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผลประโยชน์ของฝ่ายทุนรายใหญ่ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการให้การอุดหนุนทางการเงินแก่พรรคการเมือง ฝ่ายที่ขาดการอุดหนุนจากทุนรายใหญ่ แม้จะมีอุดมการณ์ทางการเมืองกล้าแข็งเพียงใดก็ไม่สามารถรวมตัวเป็นพรรคการเมืองได้ ซึ่งเป็นการจำกัดทางเลือกทางการเมืองของประชาชน

(4) การบังคับให้ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคในทุกกรณีทำให้คนดีไม่อาจเข้าสู่การเมืองได้เต็มที่ และหากประชาชนเสื่อมศรัทธา ก็ไม่มีทางเลือกอื่น

หลักการที่สำคัญที่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาข้างต้น

² สมยศ เชื้อไทย, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ฉบับใช้เรียนพิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549) น. 104

(1) ผ่อนคลายการจัดตั้งพรรคการเมืองให้ง่ายขึ้นและให้สิ้นเปลืองน้อยลง เพื่อเปิดโอกาสให้มีการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองได้กว้างขวางขึ้น และไม่บังคับให้พรรคการเมืองส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งในจำนวนที่ตายตัว

(2) ไม่บังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคอีกต่อไป แต่อุดหนุนพรรคและผู้สมัครในนามพรรค วิธีการเช่นนี้ไม่ทำลายระบบพรรค ซึ่งจำเป็นสำหรับการปกครองในระบบรัฐสภา เพื่อให้รัฐสภามีความเป็นปึกแผ่น เพราะผู้สมัครในนามพรรค และพรรคการเมืองจะได้เรียบหลายประการ กล่าวคือ สามารถได้เงินอุดหนุนจากรัฐ สามารถส่งบัญชีรายชื่อได้ ฯลฯ แต่ไม่ปิดกั้นคนที่ลงสมัครโดยไม่สังกัดพรรค ทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงพลังลงโทษพรรคที่มีอยู่โดยเลือกผู้สมัครอิสระ หากพรรคที่มีอยู่ไม่ได้รับความศรัทธา

อนึ่ง ผู้สมัครในนามพรรคยังคงต้องเป็นสมาชิกพรรคนั้นเมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว การลาออกจากสมาชิกพรรคก็ดี การถูกพรรคมีมติให้ออกก็ดี ต้องพ้นจากสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยเพื่อรักษาวินัยพรรคดั้งเดิม

(3) การกำหนดให้พรรคการเมืองต้องมีข้อบังคับและการบริหารที่เป็นประชาธิปไตยโดยศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัย อาทิ การตัดสินใจเรื่องสำคัญต้องผ่านที่ประชุมใหญ่พรรค การกำหนดให้มีสาขาพรรค การมีวาระดำรงตำแหน่งในพรรค ฯลฯ การขับสมาชิก อาจอุทธรณ์ไปยังศาลรัฐธรรมนูญได้ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้พรรคตกอยู่ในอำนาจของผู้นำและนายทุนพรรคการเมืองเพียงไม่กี่คน

(4) การกำหนดให้รัฐต้องจัดสรรงบประมาณอุดหนุนพรรคการเมือง โดยถือเกณฑ์ตามจำนวนที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคนั้นในสภา

(5) การควบคุมการบริจาคของเอกชนให้โปร่งใสโดยจำกัดจำนวนเงิน และแจ้งให้คณะกรรมการการเลือกตั้งทราบ

(6) ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดวงเงินที่พรรคการเมืองสามารถใช้จ่ายได้ในการเลือกตั้งทุกครั้ง โดยกำหนดเป็นรายหัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่พรรคส่งสมัครในการเลือกตั้งครั้งนั้น และให้กำหนดวงเงินดังกล่าวในการกำหนดวันเลือกตั้งแต่ละครั้ง (เช่นเดียวกับการกำหนดวงเงินใช้จ่ายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง)

(7) ให้พรรคการเมืองจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และผู้บริจาค ประกาศให้สาธารณชนทราบ และให้คณะกรรมการการเลือกตั้งโดยความร่วมมือของคณะกรรมการการตรวจเงินแผ่นดินที่เป็นอิสระ เป็นผู้ตรวจสอบทุกปี

ด้วยเหตุดังกล่าว เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้มีการบัญญัติหลักการสำคัญในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ คือ มาตรา 47 และมาตรา 328 ซึ่งทั้งสองมาตราเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการจัดตั้ง การจัดองค์กร การดำเนินการ สมาชิกภาพ และอำนาจหน้าที่ของพรรคการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา 47 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชน และเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

การจัดองค์กรภายใน การดำเนินการ และข้อบังคับของพรรคการเมืองต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมืองหรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ซึ่งเห็นวามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้มติหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป

มาตรา 328 นอกจากที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง อย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) การจัดตั้งพรรคการเมือง ซึ่งอย่างน้อยให้กระทำโดยบุคคลตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไป และการจัดตั้งพรรคการเมืองในทะเบียนพรรคการเมือง

(2) การเลิกพรรคการเมือง ทั้งนี้โดยมิให้นำเอาเหตุที่พรรคการเมืองไม่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้ง หรือเหตุที่ไม่มีสมาชิกของพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้ง มาเป็นเหตุให้ต้องเลิกหรือยุบพรรคการเมือง

(3) การดำเนินการกิจการของพรรคการเมือง และการจัดทำรายงานการดำเนินการของพรรคการเมือง

- (4) การสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาสาขาพรรคโดยรัฐ
- (5) การสนับสนุนทางการเงิน หรือประโยชน์อย่างอื่นแก่พรรคการเมืองโดยรัฐ การจำกัดวงเงินค่าใช้จ่ายของพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง และการควบคุมการรับบริจาคของพรรคการเมือง
- (6) การตรวจสอบสถานะทางการเงินของพรรคการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบและการเปิดเผยที่มาของรายได้ และการใช้จ่ายของพรรคการเมือง
- (7) การจัดทำบัญชีแสดงรายรับและรายจ่ายของพรรคการเมือง บัญชีแสดงทรัพย์สินและหนี้สินของพรรคการเมือง ซึ่งต้องแสดงโดยเปิดเผย ซึ่งที่มาของรายได้และการใช้จ่ายประจำปีของพรรคการเมืองในทุกรอบปีปฏิทิน เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อตรวจสอบและประกาศให้สาธารณชนทราบ

3.4 การจัดตั้งและยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2550

ภายหลังจากที่คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือ คปค. ได้ทำการปฏิวัติและยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งได้บัญญัติรับรองเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้ในมาตรา 65 วรรคแรก ดังนี้

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้นตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้”

นอกจากบทบัญญัติในมาตรา 65 ซึ่งเป็นการให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการยุบพรรคไว้ในมาตรา 68 และมาตรา 237 ดังนี้

มาตรา 68 บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้ทราบการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่ยังกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว

มาตรา 237 ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใดกระทำการ ก่อ หรือสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลดังกล่าวตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งวุฒิสภา

ถ้าการกระทำของบุคคลตามวรรคหนึ่ง ปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารของพรรคการเมืองผู้ใด มีส่วนรู้เห็น หรือปล่อยปละละเลยหรือทราบถึงการกระทำนั้นแล้ว มิได้ยับยั้งหรือแก้ไขเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้ถือว่าพรรคการเมืองนั้นกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ตามมาตรา 68 และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองดังกล่าวมีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่คำสั่งยุบพรรคการเมือง

จากบทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า ในมาตรา 68 บัญญัติถึงเหตุที่ศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองได้เพียงกรณีเดียวคือ พรรคการเมืองกระทำการเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และในมาตรา 237 ได้บัญญัติในลักษณะที่เป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดว่า ในกรณีที่มีการกระทำตามมาตรา 68 ขึ้น แล้วปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารของพรรคการเมืองผู้ใด มีส่วนรู้เห็น หรือปล่อยปละละเลยหรือทราบถึงการกระทำนั้นแล้ว ไม่ได้ยับยั้งหรือแก้ไขเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้ถือว่าพรรคการเมืองนั้นกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ตามมาตรา 68 และเป็นเหตุให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรค

การเมืองนั้นได้ ซึ่งบทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวไม่ปรากฏว่าได้มีการบัญญัติทำนองเดียวกันนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อย่างไร

ต่อมาภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวก็ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ขึ้นซึ่งมีผลเป็นการยกเลิกพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ทำให้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดตั้งและยุบหรือเลิกพรรคการเมืองต้องเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้บัญญัติไว้ซึ่งในส่วนของการจัดตั้งและการยุบหรือเลิกพรรคการเมืองมีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบพระราชบัญญัติพรรคการเมืองเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการจัดตั้งและยุบหรือเลิกพรรคการเมือง

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
1.หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมือง	- ผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ จำนวนตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป สามารถรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองได้ (มาตรา 8)	- ผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดหรือผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติซึ่งได้สัญชาติไทยมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ และไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ มีจำนวนตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไปอาจรวมกันดำเนินการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ในการจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา 8)
2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจดทะเบียนพรรคการเมือง	การจัดตั้งพรรคการเมืองให้ผู้จัดตั้งพรรคการเมืองจัดให้มีการประชุมสำหรับกำหนดนโยบาย ข้อบังคับ และเลือกคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง (มาตรา 9) แล้วให้ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองยื่นคำขอจัดตั้งพรรคการเมืองต่อนายทะเบียน (มาตรา 13) กรณีที่นายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่า คำขอจัดตั้งพรรคการเมืองถูกต้องและครบถ้วน ให้นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองและแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้จัดตั้งทราบภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด (มาตรา 14) หากกรณีที่นายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่า	การจัดตั้งพรรคการเมืองให้ผู้จัดตั้งพรรคการเมืองจัดให้มีการประชุมเพื่อกำหนดนโยบายพรรคการเมือง กำหนดข้อบังคับพรรคการเมือง และเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองการประชุมตามวรรคสอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (มาตรา 8) แล้วให้ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองยื่นคำขอจัดตั้งพรรคการเมืองต่อนายทะเบียน (มาตรา 12) ในกรณีที่นายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่ากรณียื่นจดทะเบียน

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
	<p>เอกสารขอจัดตั้งพรรคการเมืองมีรายการไม่ครบถ้วน หรือมีข้อความไม่ชัดเจน หรือบกพร่องให้นายทะเบียนไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา 15)</p> <p>- ถ้าผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองของนายทะเบียนตามมาตรา 14 และมาตรา 15 มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้วินิจฉัยภายใน 30 วันนับแต่วันได้รับหนังสือแจ้งคำสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา 17)</p> <p>- ให้พรรคการเมืองที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองแล้วเป็นนิติบุคคล (มาตรา 19) หลังจากนั้นภายใน 180 วันนับแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง พรรคการเมืองต้องดำเนินการให้มีสมาชิกตั้งแต่ 5,000 คนขึ้นไป ซึ่งอย่างน้อยประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีอยู่ในแต่ละภาคตามบัญชีรายชื่อภาคและจังหวัดที่นายทะเบียนกำหนดและมีสาขาพรรคการเมืองอย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขา (มาตรา 29)</p>	<p>ความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง ในกรณีที่นายทะเบียนตรวจสอบแล้วเห็นว่ามีการใดไม่เป็นไปตามวรรคหนึ่งให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง และแจ้งเป็นหนังสือพร้อมทั้งเหตุผลให้ผู้ยื่นจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองทราบภายในสามสิบวันนับแต่วันที่นายทะเบียนได้รับการยื่นจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง โดยผู้ยื่นจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองซึ่งไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองของนายทะเบียน อาจยื่นคำร้องคัดค้านคำสั่งตามวรรคสามต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับหนังสือแจ้งคำสั่งดังกล่าว (มาตรา 13)</p> <p>- ให้พรรคการเมืองที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองแล้วเป็นนิติบุคคล (มาตรา 16) ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองนั้นต้องดำเนินการรับสมัครสมาชิกให้มีจำนวนไม่น้อยกว่าห้าพันคน ซึ่งอย่างน้อยต้อง</p>

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
		ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีที่อยู่ในแต่ละภาคตามบัญชีรายชื่อภาค และจังหวัดที่นายทะเบียนประกาศกำหนด และมีสาขาพรรคการเมืองอย่างน้อยภาคละหนึ่งสาขา (มาตรา 26)
3. การสิ้นสุดสภาพของ พรรคการเมือง	ไม่มีบัญญัติไว้	<p>พรรคการเมืองย่อมสิ้นสุดสภาพความเป็นพรรคการเมืองด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้</p> <p>(1) ไม่สามารถดำเนินการตามมาตรา 26 ได้ ภายในเวลาที่กำหนด</p> <p>(2) ไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน หรือเป็นเวลาแปดปีติดต่อกันสุดแต่ระยะเวลาใดจะยาวกว่ากัน</p> <p>(3) มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงห้าพันคน เป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี</p> <p>(4) ไม่มีการเรียกประชุมใหญ่พรรคการเมือง หรือไม่มีการดำเนินกิจกรรมใดทางการเมืองเป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี โดยมีได้มีเหตุ</p>

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
		<p>อันสมควรจะอ้างได้ตามกฎหมาย</p> <p>- เมื่อปรากฏต่อนายทะเบียนหรือเมื่อมีผู้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียนว่ามีเหตุตาม(1) ถึง (4)นี้ให้นายทะเบียนดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง ถ้าเห็นว่ามีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองใดจริงให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าพรรคการเมืองนั้นสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองในกรณีที่ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองที่ถูกประกาศว่าสิ้นสภาพตามวรรคสอง เห็นว่าการประกาศของนายทะเบียนไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ หัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น อาจยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้มีคำสั่งเลิกการประกาศได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ แต่มิให้นำความในส่วนนี้มาใช้บังคับกับกรณีที่พรรคการเมืองมีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 91)</p>

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
4. เหตุในการยุบพรรคการเมือง	<p>พรรคการเมืองย่อมเลิกหรือยุบไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังนี้ (มาตรา 65)</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง - มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน - มีการยุบพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคการเมืองอื่น - มีคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคการเมือง - ไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> (1) ไม่ทำการประชุมใหญ่ในการเปลี่ยนแปลงรายการสำคัญ คือ นโยบาย ข้อบังคับ และการเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรค ตามมาตรา 25 (2) องค์ประชุมใหญ่ไม่เป็นไปตามมาตรา 26 	<p>- พรรคการเมืองย่อมเลิกด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (มาตรา 92)</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง เว้นแต่เป็นกรณีที่มีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำเนินการยุบพรรคการเมืองตามมาตรา 93 วรรคหนึ่ง (2) มีการคว่ำรวมพรรคการเมือง <p>- กรณีที่พรรคการเมืองใดมีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในกรณีที่พรรคการเมืองใดไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ไม่รายงานการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทินที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี และเมื่อนายทะเบียนสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมืองรายงานภายในระยะเวลาที่กำหนดแล้วยังมิได้รายงานโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งดำเนินการเพื่อให้มีการยุบพรรคการเมืองนั้น (2) ไม่ใช้จ่ายเงินสนับสนุนให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ และไม่

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
	<p>(3) ไม่จัดให้มีสมาชิกครบ 5,000 คนจากทุกภาค และไม่มีสาขาพรรคในทุกภาคภายใน 180 วัน นับแต่วันที่ได้รับจดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองจากนายทะเบียนตามมาตรา 29</p> <p>(4) ไม่จัดทำรายงานการดำเนินกิจการของพรรคในรอบปีปฏิทินที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบตามมาตรา 35 ไม่ใช้เงินที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและไม่จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมที่นายทะเบียนกำหนด และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบตามมาตรา 35</p> <p>(5) ไม่ใช้เงินที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและไม่จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุน</p>	<p>จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป</p>

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
	ของพรรคในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และยื่นต่อ คณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมปีถัดไป	
5. เหตุที่ศาล รัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบ พรรคการเมือง	เมื่อพรรคการเมืองกระทำการฝ่าฝืนมาตรา 66 มาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 52 หรือมาตรา 53 กล่าวคือ - กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่ง อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ - กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองตามรัฐธรรมนูญ - กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อ กฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของ ประชาชน - รับคนไม่มีสัญชาติไทยโดยการเกิดเป็นสมาชิก หรือให้ดำรง ตำแหน่งใด ๆ ในพรรคหรือยอมให้กระทำอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อ ประโยชน์ของพรรค รับเงิน หรือทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจากผู้ใด เพื่อ	เมื่อพรรคการเมืองกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ อาจถูก ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง (1) กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่ง อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือกระทำการตามที่รัฐธรรมนูญให้ถือว่า เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยวิธีการดังกล่าว (2) กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิก วุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมี ผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม (3) กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
	<p>ก. กระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน</p> <p>ข. กระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน</p> <p>ค. กระทำการอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ</p> <p>ง. กระทำการอันอาจเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน</p> <p>- รับเงิน หรือทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือดำเนินกิจการในทางการเมืองจาก</p> <p>ก. บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย</p> <p>ข. นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการหรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือนอกราชอาณาจักร</p> <p>ค. นิติบุคคลที่จดทะเบียนในราชอาณาจักร ซึ่งมีบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยมีทุนหรือเป็นผู้ถือหุ้นเกินร้อยละยี่สิบห้า</p> <p>ง. องค์การหรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจาก</p>	<p>(4) กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรหรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือ</p> <p>(5) กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 21 วรรคหนึ่ง มาตรา 43 มาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 69 กล่าวคือ</p> <p>ก. รับบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยตามมาตรา 8 วรรคหนึ่งเข้าเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งใด ๆ ในพรรคการเมือง หรือยอมให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของพรรคการเมือง</p> <p>ข. พรรคการเมือง กรรมการบริหารพรรคการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง ช่วยเหลือหรือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือผู้เข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภาเพื่อให้ได้รับเลือกตั้งหรือได้รับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ทั้งนี้ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม</p> <p>ค. พรรคการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองรับบริจาคจากผู้ใดเพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของ</p>

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
	<p>ต่างประเทศซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย หรือมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย</p> <p>จ. บุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลที่ได้รับเงินหรือทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือดำเนินกิจการในทางการเมืองจากบุคคล องค์กรหรือนิติบุคคลทั้งสี่ข้อข้างต้น</p> <p>ฉ. บุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลที่กำหนดในประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง</p>	<p>ประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือกระทำการอันเป็นการก่อวินหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือกระทำการอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ</p> <p>ง. สมาชิกซึ่งมิได้ดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมือง รับบริจาคหรือขอรับบริจาคจากผู้ซึ่งมิได้เป็นสมาชิก เว้นแต่ได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากหัวหน้าพรรคการเมืองหรือคณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง และต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้</p> <p>จ. พรรคการเมืองรับบริจาคเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองจาก</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย (2) นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการหรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือนอกราชอาณาจักร (3) นิติบุคคลที่จดทะเบียนในราชอาณาจักร ซึ่งมีบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยมีทุนหรือเป็นผู้ถือหุ้นเกินกว่าร้อยละห้าสิบ ในกรณีที่เป็นบริษัทมหาชนจำกัดที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การพิจารณาตามอนุมาตรานี้ ให้พิจารณาในวันก่อนวันที่บริจาคโดยให้ถือทะเบียนผู้ถือหุ้นของบริษัทที่ตลาด

เรื่อง	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550
		<p>หลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในวันก่อนวันที่บริจาค</p> <p>(4) องค์การหรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย หรือซึ่งมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย</p> <p>(5) บุคคล องค์การ หรือนิติบุคคลที่ได้รับบริจาค เพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองจากบุคคล องค์การ หรือนิติบุคคลตาม (1) (2) (3) หรือ (4)</p> <p>(6) บุคคล องค์การ หรือนิติบุคคลตามที่กำหนดในประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง</p>

จากข้อมูลในตารางที่ 1 ข้างต้นจะเห็นได้ว่า สาระสำคัญในการจัดตั้งพรรคการเมืองและการเลิกหรือยุบพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 นั้นแทบจะไม่แตกต่างกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แต่อย่างใด โดยในส่วนของบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมืองนั้นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้บัญญัติจำนวนบุคคลไว้เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แต่ต่างกันตรงที่ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ไม่ได้ให้สิทธิในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองเฉพาะผู้ที่มีสัญชาติไทยโดยการเกิด และมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ดังเช่นที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มาตรา 8 บัญญัติไว้ แต่ยังได้ขยายสิทธิดังกล่าวให้กับผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติซึ่งได้สัญชาติไทยมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี และมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการขยายสิทธิให้กับบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยมากขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ยังได้ขยายระยะเวลาให้พรรคการเมืองที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนการจัดตั้งดำเนินการรับสมัครสมาชิกให้มีจำนวนไม่น้อยกว่าห้าพันคนออกไปจากเดิม 180 วันเป็นหนึ่งปี

ในส่วนของการยุบหรือเลิกพรรคการเมืองนั้นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 โดยบัญญัติให้พรรคการเมืองต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองหากพรรคนั้นไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน หรือเป็นเวลาแปดปีติดต่อกัน สุดแต่ระยะเวลาใดจะยาวกว่ากัน และให้เป็นอำนาจของนายทะเบียนพรรคการเมืองโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่จะประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าพรรคการเมืองนั้นสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง ซึ่งในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 จะไม่มีบทบัญญัติในส่วนนี้เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 328 (2) ได้บัญญัติไม่ให้นำเอาเหตุที่พรรคการเมืองไม่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้ง หรือเหตุที่ไม่มีสมาชิกของพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งมาเป็นเหตุให้ต้องเลิกหรือยุบพรรคการเมือง ดังนี้จึงเห็นได้ว่าบทบัญญัติในส่วนนี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อย่างชัดเจน ส่วนการกระทำที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองได้นั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ได้บัญญัติในลักษณะอย่างเดียวกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แต่มีการเพิ่มบทบัญญัติในส่วนของการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีผล

ทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม และการกระทำของพรรคการเมือง กรรมการบริหารพรรคการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือหรือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือผู้เข้ารับการสรรหา เป็นสมาชิกวุฒิสภาเพื่อให้ได้รับเลือกตั้งหรือได้รับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา ทั้งนี้ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเหตุที่ต้องบัญญัติโทษของการกระทำความผิดดังกล่าวนี้เนื่องมาจากตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีเจตนารมณ์ที่จะให้สมาชิกวุฒิสภา มีความเป็นอิสระจากพรรคการเมืองอย่างแท้จริง แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า สมาชิกวุฒิสภาบางส่วน กลับมีความสัมพันธ์กับพรรคการเมืองอย่างแนบแน่น ทำให้เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยเหตุดังกล่าว เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ.2550 จึงได้มีการบัญญัติในส่วนนี้เพิ่มขึ้นเพื่อมิให้พรรคการเมืองเข้ามามีส่วน เกี่ยวข้องกับสมาชิกวุฒิสภาซึ่งอาจทำให้การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐบาลของวุฒิสภาเกิดความ ไม่แน่นอนขึ้น

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 เปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แล้วจะเห็นได้ ว่า แม้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 จะมีบทบัญญัติให้ เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองมากขึ้นกว่าเดิม แต่ในส่วนของบทบัญญัติที่เป็นการจำกัดสิทธิ เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองโดยการยุบหรือเลิกพรรคการเมืองนั้นก็แทบจะไม่แตกต่างจาก พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แต่อย่างใด อีกทั้งยังได้มีการ เพิ่มเติมบทบัญญัติที่ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองประกาศให้พรรคการเมืองสิ้นสภาพความเป็น พรรคในกรณีไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป และ บทบัญญัติในส่วนของการกระทำของพรรคการเมืองที่ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองได้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 นั้นเป็นไปอย่างถูกจำกัดมากกว่าพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541